

А. П. Романченко,
д-р філол. наук, проф.,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6870-2429>

ІМАЖОНИМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО

Мета дослідження — з'ясувати особливості вербально-семантичного, лінгвокогнітивного, емоційно-афективного рівнів мовної особистості М. Примаченко. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі основні *завдання*: кваліфікувати основні жанри картин, теми та проблеми, що їх висвітлювала авторка; схарактеризувати імажоніми за образно-семантичним й емоційно-оцінним критеріями.

Об'єктом дослідження є імажоніми М. Примаченко, а *предметом* — їхні семантичні та лінгвокогнітивні параметри. Фактичним матеріалом послуговували 211 назв картин образотворчого мистецтва. У роботі використано такі *методи дослідження*: індукція та дедукція залучені для вивчення мовленнєвої поведінки авторки;

компонентний аналіз уможливив дослідження семантичних компонентів імажонімів; контекстуально-інтерпретаційний метод сприяв встановленню особливостей номінування картин; кількісні підрахунки дали змогу визначити частотність основних лексичних складників імажонімів.

Образно-семантичне класифікування імажонімів як фрагмент аналізу вербально-семантичного рівня мовної особистості уможливило їхній поділ з огляду на пряме, переносне та переосмислене значення й сприяло з'ясуванню потреби вдаватися до метафоричних назв. Лінгвокогнітивний рівень мовної особистості М. Примаченко відбив фольклорно-міфічний, поетично-алегоричний, морально-філософський та національно-культурний складники її індивідуальної картини світу. Аналіз емоційно-афективного рівня мовної особистості авторки забезпечив поділ назв картин на *імажоніми-емоції*, *імажоніми-побажання/вітання*, *імажоніми-ностальєізми*, *імажоніми-іронізми*, *імажоніми-пошанування*, що маніфестують особливості її емоцій та почуттів.

Перспективи дослідження вбачаємо у висвітленні лінгвокультурологічного аспекту назв картин та в зіставленні їхньої специфіки з імажонімами інших майстрів.

Ключові слова: лінгвоперсонологія, мовна особистість, вербально-семантичний рівень, лінгвокогнітивний рівень, ідеонім, імажонім.

A. P. Romanchenko,

ScD in Philology, Professor,

Odesa I. I. Mechnikov National University,

Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department Professor

IMAGONYMS AS REPRESENTATIVES OF THE LINGUISTIC PERSONALITY OF MARIIA PRYMACHENKO

The purpose of the study is to identify the peculiarities of the verbal-semantic, linguocognitive and emotional-affective levels of M. Prymachenko's linguistic personality. To achieve this goal, it is necessary to solve the following main tasks: to qualify the main genres, themes and problems typical for the author; to analyze imagonyms according to figurative-semantic and emotional-evaluative criteria.

The object of the study is M. Prymachenko's imagonyms, and *the subject* is their semantic and linguocognitive parameters. The actual material consisted of 211 painting titles. The following *research methods* were used in the study: induction and deduction to study the author's linguistic behavior; component analysis to examine the semantic components of imagonyms; the contextual-interpretative method to clarify the features of paintings' nomination; and quantitative analysis to determine the frequency of the main lexical components of imagonyms.

The figurative-semantic classification of imagonyms as an element of the analysis of the verbal-semantic level of a linguistic personality made it possible to divide them based on direct, figurative, and reinterpreted meanings and helped to determine the artist's

need to resort to metaphorical names. The linguistic-cognitive level of M. Prymachenko's linguistic personality reflected the folklore-mythical, poetic-allegorical, moral-philosophical and national-cultural fragments of her worldview. Analysis of the emotional-affective level of the author's linguistic personality allowed us to divide the titles of the paintings into *imagonyms-emotions*, *imagonyms-greetings*, *nostalgic imagonyms*, *ironic imagonyms* and *respectful imagonyms*, which manifest the features of her emotions and feelings.

The prospect for further research lies in highlighting the linguistic and cultural aspects of the titles of paintings and in comparing their features with the imagonyms of other artists.

Key words: linguopersonology, linguistic personality, verbal-semantic level, linguocognitive level, ideonym, imagonym.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Марія Примаченко — видатна українська художниця ХХ ст., заслужена діячка мистецтв УРСР, лауреатка Національної премії імені Т. Г. Шевченка, народна художниця України, членкиня Спілки художників України, учасниця I Республіканської виставки народної творчості, дипломантка багатьох нагород, авторка понад 800 картин, більшість з яких зберігається в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, яскрава представниця наївного мистецтва. Відомими художниками, що також працювали в цьому жанрі, є Катерина Білокур, Олесь Семерня, Поліна Райко, Никифор Дворняк. Вивчення не лише художньої спадщини Марії Примаченко, а й назв її картин сприятиме, на нашу думку, глибокому осмисленню специфіки мовної особистості авторки.

Аналіз досліджень проблеми. В ономастичній царині мало уваги приділяють імажонімам, оскільки вони є складником периферійного сегменту. Більшою мірою звертають увагу на артіоніми чи ідеоніми як ширші розряди онімів. М. Цілина опрацювала структуру й семантику назв творів українського образотворчого мистецтва ХХ–ХХІ ст., розглянувши особливості тезойменних імажонімів, типи синтаксичних зв'язків онімів і частково афористичність назв картин М. Примаченко [11]. І. Гонца та Т. Григоренко свою розвідку присвятили розгляду семантичних типів імажонімних одиниць на матеріалі польського мистецького дискурсу, зокрема творчості П. Кучинського [1]. Автори праць, у яких висвітлюють питання імажонімії, звісно ж, спираються на здобутки ідеонімії щодо теоретичних засад власних назв об'єктів культури, мистецтва, науки [2; 8; 9].

Мета дослідження — з'ясувати особливості вербально-семантичного, лінгвокогнітивного, емоційно-афективного рівнів мовної особистості Марії Примаченко. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: кваліфікувати продуктивні жанри творчості авторки; визначити основні теми та проблеми, що їх висвітлювала М. Примаченко; схарактеризувати імажоніми за образно-семантичним й емоційно-оцінним критеріями.

Об'єктом пропонованого дослідження є імажоніми Марії Примаченко, а **предметом** спостереження — їхні семантико-структурні та лінгвокогнітивні параметри.

Фактичним матеріалом дослідження послуговували 211 назв картин образотворчого мистецтва, авторкою яких була всевітньо відома художниця Марія Примаченко. У роботі використано такі основні **методи дослідження**: *індукція* та *дедукція* — для вивчення мовленнєвої поведінки авторки; *компонентний аналіз* уможливив дослідження семантичних компонентів імажонімів; *контекстуально-інтерпретаційний метод* залучено для встановлення особливостей номінування картин; *кількісні підрахунки* — для визначення основних жанрів, у яких працювала художниця, та частотності центральних лексичних складників імажонімів.

Теоретична цінність дослідження полягає в поглибленні теоретичних засад ономастики, зокрема ідеоніміки, з огляду на образно-семантичні аспекти схарактеризованих назв об'єктів образотворчого мистецтва. **Практичне значення** одержаних результатів дослідження зумовлено можливістю їхнього використання для розроблення вибіркового дисциплін з ономастики, етнолінгвістики, лінгвоперсонології.

Виклад основного матеріалу. На картинах Марії Примаченко зображені фантастичні істоти, птахи, квіти та люди. Р. Михайлова зауважує, що майстриня створювала «композиції з рослинними й анімалістичними мотивами фольклорного характеру, підґрунтям для яких стало звернення до рідної поліської природи, міфо-поетичних, у т. ч. обрядово-театральних і пісенних, джерел, предметно-речових артефактів — хатнього розпису, тканин, килимів, вишивки, вибійки» [4, с. 9]. Про велике жанрове розмаїття каже й О. Осадча, зауважуючи, що твори художниці — декоративні, орнаментальні, жанрові композиції та пейзажі. Картини М. Примаченко «органічно пов'язуються з пісенним фольклором, слов'янською міфологією, поліськими казками, легендами і повір'ями» [5, с. 323]. На прикладі одного із сайтів, де подано 119 творів авторки [13], ми зробили підрахунки у відсотках, щоб переконатися в тому, яким саме жанрам надавала перевагу художниця. Майстриня працювала в таких жанрах, як анімалізм (36,1%), жанровий живопис (20,2%), квітковий натюрморт (16%), міфологічний живопис (8,4%), алегорія (6,7%), літературний живопис (4,1%), символічний живопис (3,3%), портрет, пейзаж, натюрморт (по 1,7%).

Творчість М. Примаченко дослідники поділяють таким чином: 1935 — 1941 рр. — тваринні персонажі, 1960-ті рр. — квітково-пташині композиції, кінець 1960-х — 1980-ті рр. — побутові сцени, включно з циклом «Людам на радість» 1960-1966 рр., антивоєнними творами 1984 р. та Чорнобильською серією 1986 р.) [4, с. 9]. Наведене засвідчує широку тематику полотен авторки, її залученість у світовий контекст, фольклорну обізнаність і залюбленість в українську народну творчість. Фольклорно-орнаментальний спосіб мислення художниці прозирає крізь усі твори та їхні назви.

Особливе місце у творчості художниці відведено образам зі світу фауни: звірам і птахам. Квінтесенцією творчості майстрині, як зауважує О. Шестакова, є «декоративні полотна із зображеннями звірів, фантастичних істот. Малюючи звірів упродовж усього свого життя, вона вражає своєю геніальною неповторністю у створенні нових і нових образів. Це унікальні витвори, в яких уява Примаченко сягає високої алегорії...» [12].

Анімалістичний жанр репрезентують образи звірів, фантастичних істот, птахів. Основними образами, відтвореними на картинах, є тварини, наприклад: «Слон», «Лев», «Гороховий звір», «Дика кішка», «Тигр сміється». Птах як уособлення добра, миру, суму, любові і щастя постає в таких роботах, як «Морська чайка у своєму гнізді», «Галочка літає свого хазяїна шукає», «Індик з індичкою гуляють на весні», «Голуби» тощо. Особливе місце в спадщині М. Примаченко відведено квітам: «Бузок», «Квіти синьоокі», «Мак», «Червоні маки» — картини, що репрезентують жанр квіткового натюрморту. У різних жанрах живопису (жанровому, міфологічному, літературному, символічному) авторка відповідно показує фрагменти життя народу, його традиції та звичаї («Українське весілля», «Біля криниці», «Варениці на полиці», «Пішов боягуз на полювання»), ілюструє міфи та символи («Космічна пам'ять»), відтворює образи вербальної творчості народу, зокрема легенди, казки, пісні («Заячі іменини», «На чужий коровай очі не поривай»), змальовує алегоричні й метафоричні образи («Ягня вовка запрягло», «Їде осінь на коні») та ін. Художниці була близька й шевченківська тематика. Кобзареві та його творчості присвячено такі твори: «Стара Шевченкова могила», «Маленький Шевченко біля маминої могили», «Ходить Катерина, на руках мала дитина», «Пам'яті Т. Г. Шевченка», «Дорогому Тарасу».

Роботи Марії Примаченко наповнені глибоким змістом і висвітлюють важливі проблеми буття людини, суспільства та природи. Вони розкриваються завдяки унікальному світосприйняттю, народній мудрості й уяві художниці. М. Примаченко пережила війну та Чорнобильську трагедію, що позначилося на її творчості. За назвами картин можна простежити, яка частина її творчості присвячена *проблемі війни та миру*. Розуміючи руйнівну силу військових конфліктів, безглуздість та жорстокість війни, прагнення людства до мирного життя, авторка не могла оминати увагою цю проблему. Так з'явилися картини під назвами «Атомна війна, будь проклята вона!», «Будь проклята війна. Замість квіток ростуть бомби», «Загроза війни», «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира», «Квіти тим, котрі люблять мир», «Три папуги на солдатській могилі».

Усвідомлення важливості збереження природного світу, крихкості екологічного балансу, впливу діяльності людини на довкілля спонукало авторку до написання таких картин, як «Лісова птиця зі своєю дитиною», «Морська чайка у своєму гнізді», «Кінь стоїть сумує», «Український поліський бичок-третячок гуляє у лісі та силу збирає», об'єднаних темою *взаємодії людини й природи*. У творчості Примаченко природа є живою, одухотвореною істотою, яка співіснує з людиною.

Непокоїли художницю й *соціальні та моральні проблеми суспільства*. Часто вона їх розкриває з гумором або повчальним підтекстом. Такі людські вади, як лінощі, жадібність, пияцтво, а також складність родинних взаємин, соціальну несправедливість, важливість праці та чесності відтворено в картинах «Чотири п'яниці їдуть на птиці», «Ой, не знає чоловік, як жонці годити», «Пішов боягуз на полювання», «На чужий коровай очі не поривай», «Лінивий ліг під яблуною, щоб яблуко само

впало у рота, а воно його по лобі», «А хто в приймах не бував Той горя не знає. Іде Приймак по вулиці У дудочку свище Ховай доньку, хліб і сало, Бо йде Примачище».

Проблема пам'яті й культурної спадщини порушена в картинах із назвами «Із заслання Тарас Григорович Шевченко повернувся на квітучу Україну», «Дорогий Тарасе Григоровичу, що тут є — усе твоє», «Тіло людини на сонці. Пам'яті Корольова», «Галочка літає, господаря шукає (пам'яті Валерія Ходимчука)». Художниця **зберігає пам'ять** про важливі події, видатних особистостей та культурні феномени.

Значущість фізичної праці, прагнення до добробуту, цінність хліба й землі як основи життя віддзеркалена в таких картинах, як «Українські доярочки-шахтарочки», «Корова отак дасть п'ять тисяч літрів молока», «Оре милий плугом», «Букет Хліборобам» тощо, що виформували проблему *цінності людської праці*. Картини «Галя і козак», «Дівчина з козаком на прогулянці», «Ваня і Катя», «Роман і Оксана» та інші розкривають проблему *взаємин і спілкування*. Завдяки реалістичним, а також фантастичним образам М. Примаченко показує складність та красу людських стосунків, цінність дружби й кохання. Порушені авторкою проблеми є вічними, бо висвітлюють добро і зло, життя і смерть, гармонію і дисгармонію.

Марія Примаченко цікава не лише як художниця, а також як мовна особистість, досліджувати яку можна завдяки захопливим назвам картин. Проблематикою особистості в мові і через мову опікується лінгвоперсонологія — самостійний розділ мовознавства, інтегративна галузь гуманітаристики, що ґрунтується на здобутках лінгвістики, літературознавства, психології, соціології, культурології і вивчає лінгвоперсону в її цілісності, сукупності всіх її мовних здібностей і реалізацій [6, с. 66]. Один із векторів лінгвоперсонологійних студій уможлиблює вивчення лінгвоперсони від мови до особистості на основі її писемних текстів. Актуальним прийомом дослідження мови та мовленнєвої поведінки є опрацювання особистості на різних рівнях її структурної організації — вербально-семантичному, лінгвокогнітивному та прагматичному. Перший рівень охоплює базову частину картини світу мовця як представника певної мовної спільноти, що й відбито на рівні слів та вербальної мережі. Аналізуючи вербально-семантичний рівень, дослідник звертає увагу на лексикон та граматикон мовної особистості, цікавлячись специфікою лінгвокогнітивного рівня окремої особистості, він розкриває «здатність носія певної мови створювати тексти на підставі індивідуальних знань про світ, зафіксованих у значеннях слів і їхніх асоціативних комплексах відповідно до національно-психічного складу думки й особистісної зацікавленості в інтерпретації позначуваних (або сприйнятих) фактів» [10, с. 596].

Назви картин — невеликий, але важливий сегмент, що репрезентує мовомислення художниці. Марія Примаченко в ранній період творчості надавала перевагу неметафоричним номінаціям творів, тобто простим назвам, маніфестантом яких була загальноновживана лексика. Тож можна казати про те, що вони є одиницями вербально-семантичного рівня, бо постають як позачасова частина лексикону особистості. Метафоричні назви, які з'явилися на звороті картин у 1970-х роках, це розлогі

тексти-підписи, органічно пов'язані із зображеннями. Вони є маркерами лінгвокогнітивного рівня структурної організації мовної особистості.

Імажоніми — назви картин — як номени об'єктів образотворчого мистецтва є складником артіонімів, що індивідуалізують предмети мистецтва і, у свою чергу, входять до ідеонімного розряду онімного простору мови [3, с. 47], що можна показати за допомогою такого ланцюжка: *імажонім* → *артіонім* → *ідеонім* → *онім*. Такий підпорядкувальний характер одного з розрядів пропріальної лексики репрезентує гіпо-гіпероніміні відношення між двома найближчими елементами й утворює певну систему з парадигматичних пар, яку кваліфікують як «гіперонімо-гіпонімічні емотиви гносеологічного плану» [1, с. 219].

Частину імажонімів Марії Примаченко демонструють слова, вербальна мережа та стандартні словосполучення як одиниці, відношення й стереотипи вербально-семантичного ярусу рівневої моделі мовної особистості. Звернімося до іменників, що номінують основні об'єкти творчості художниці. До двадцятки частотних іменників належать такі лексеми: *звір* (7 разів), *квіти* (6), *птиця* (5), *чайка* (4), *павич*, *лев*, *мавпа*, *голуб*, *дівчина*, *весілля*, *квітка* (по 3 рази), *папуга*, *кінь*, *бик*, *ведмідь*, *сорока*, *змій*, *лис*, *птаха*, *весна* (по 2 рази). Вони утворюють тематичні групи, що маркують флору, фауну, антропний світ, артефакти, кваліфікують темпоральні й локативні параметри: 1) тварини (*звір*, *птиця*, *павич*, *чайка*, *лев*, *мавпа*, *голуб*, *кінь*, *бик*, *ведмідь*, *змій*, *лис*, *птаха*, *собака*, *курка*, *лисичка*, *папуга*, *баран*, *осел*, *жар-птаха*, *вухастик*, *крокодил*, *пацюк*, *сорока*, *журавель*, *ворон*, *одуд*, *олень*); 2) люди (*дівчина*, *козак*, *Галя*, *Іван*, *Катерина*, *Оксана*, *дід*, *баба*, *приймак*, *молодий* / *молода*, *солдати*, *доярочки*, *бригадир*, *друзі*, *люди*, *армія*, *космонавти*, *Тарас Шевченко*); 3) рослини (*квіти* / *квітка*, *соняшник*, *волошки*, *жито*, *пшениця*, *мак*, *яблуко*, *виноград*, *дуб*, *бузок*, *льон*); 4) побут і свята (*весілля*, *сватання*, *свято*, *паляниця*, *скатерть*); 5) абстрактні назви (*дружба*, *війна*, *мир*, *щастя*, *пам'ять*); 6) артефакти (*діжа*, *піч*, *гніздо*, *човен*, *криниця*, *плуг*, *полиця*); 7) споруди (*хата*, *млин*, *магазин*) тощо.

Імажоніми Марії Примаченко є трьох типів. Одні з них безпосередньо відповідають зображеному на картині і демонструють вербально-семантичний рівень мовної особистості художниці. Інші репрезентують лінгвокогнітивний рівень у структурній організації її як лінгвоперсони, віддзеркалюючи певний фрагмент концептуальної картини світу майстрині. На думку Л. Ф. Грицюк, із-поміж ідеонімів можна вирізнити ті, що мають пряме значення, ті, що виражають переносне значення, і ті, котрі маніфестують переосмислене підтекстове значення [2, с. 52-55]. Спираючись на цей поділ, виокремимо імажоніми-індикатори, імажоніми-образи й імажоніми-символи.

До перших уналежнюємо такі з них, що є прямими номінаціями, відповідниками зображеного на картині, зокрема «Павич», «Сонях», «Весілля», «Лев», «Біля криниці», «Скатерть», «Морська чайка у своєму гнізді». Вони описують об'єкт, персонаж або подію без прихованого змісту, не містять образності або характеризуються низьким ступенем образності. За змістово-фактичною інформацією аналізовані імажоніми найчастіше маркують фауну й флору, називають осіб та час.

Суттю других є те, що вони реалізують переносне значення. Такі імажоніми містять певний образ — метафоричний, персоніфікований, гіперболізований або поетичний, емоційний, є візуально-асоціативними: «Лев зламав дуба», «Соняшник життя», «Їде осінь на коні», «Ця птиця на чотири сторони дивиться», «Звірі судяться», «Мавпочка і окуляри», «Котячий цар» тощо. З огляду на широкі можливості реалізації образності серед заголовків художнього й публіцистичного стилю вирізняють заголовки-метафори, заголовки-метонімії, заголовки-антономазії, заголовки-синекдохи, заголовки-перифрази [9, с. 68]. Наш фактичний матеріал частково демонструє названі різновиди, зокрема «Кінь стоїть сумує», «Пацюк, що подорожує», «Тигр сміється», «Цей звір ворожить», «Соняшник життя», що переважно є імажонімами-метафорами або імажонімами-метоніміями. На картинах постають звірі, що є гротескно-казковими образами з їхніми позитивними характеристиками й недоліками («Звірі в гостях у лева», «Дикий вухастик»), люди з їхніми емоціями й почуттями («Дівчина грає, парубка дожидає», «Роки мої молодії, прийдіть до мене в гості»), які втілюють романтичність, любов, ностальгію тощо.

Репрезентанти третьої групи містять підтекстове значення із соціальним чи історичним підґрунтям. Вони мають глибокі ідеологічні, культурні, філософські сенси, слугують певними узагальненнями. До них зараховуємо такі імажоніми, як «Перша птаха полетіла у космос», «На Україні хліб і сіль», «Весна красна, що ти нам принесла?», «Космічний кінь» та інші. Семантично імажоніми-символи можна об'єднати в такі групи, які символізують мир, новації та гостинність, наприклад: «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира», «Перша птаха полетіла у космос», «Дарую українську паляницю всім людям на землі».

Проміжним між лінгвокогнітивним і прагматичним ярусами мовної особистості є емоційно-афективний рівень, одиницями якого є емоції, почуття. За емоційно-оцінним принципом імажоніми художниці формують кілька груп: *імажоніми-емоції*, що передають біль, розчарування, радість, здивування, захоплення тощо («Будь проклята війна. Замість квіток ростуть бомби», «О, таки снився четвертий блок», «Люблю сади, люблю ліси»); *імажоніми-побажання / вітання* («Атомна війна, будь проклята вона!», «З Новим роком, з новою весною, з новим щастям усі люди на землі»), які містять апелявання до чогось / когось, заклик до дії чи роздумів, транслюючи позитивну або застережну енергетику; *імажоніми-ностальгизми* («Кінь стоїть сумує», «Роки мої молодії, прийдіть до мене в гості», «Я з тобою, Іванко, не нажилася...»), що виражають ніжні, теплі почуття, спогади, тугу або меланхолію; *імажоніми-іронізми* («Ой, не знає чоловік, як жонці годити», «Пішов боягуз на полювання», «Мавпочка і окуляри», «Лежебока ліг під яблуню, щоб яблуко само впало у рота, а воно його по лобі»), котрі містять елементи жарту, добродушної іронії або комізму; *імажоніми-пошанування* («Дорогий Тарасе Григоровичу, що тут є — усе твоє», «Букет Хліборобам»), функція яких створити святковий настрій або вшанування важливих подій / осіб, виразити повагу, вдячність.

М. Примаченко свідомо чи інтуїтивно залучає до назв своїх картин фрази, мотиви, образи з народної культури, прислів'їв, пісень, казок, літературних джерел. А.

Рубан виокремлює алюзії, що засвідчують зв'язок із фольклорним контекстом, із біблійним текстом, із конкретною людиною тощо [8, с. 15]. Назвемо основні джерела інтертекстуальності, зафіксовані в імажонімах художниці: 1) прислів'я та пісні («На чужий коровай очі не поривай» — відоме прислів'я про заздрощі та мораль; «Баран, баран круторогий, закрутив собі роги» — із народної пісні «Ой служив я в пана», із дитячих дражнил; «Коло млина, коло броду два голуба пили воду» — структура й мелодика народної пісні; «Ой, зацвіла червона калина над криницею» — пісня часів УПА); 2) казки («Загнуздав Ваня змія за бороду та їде по городу» — казковий образ багатиря, що приборкує нечисту силу; «Як везли ріпку дід і баба» — алюзія з казки «Ріпка»); 3) історія й культура («О, таки снився четвертий блок» — алюзія на Чорнобильську трагедію; «Із заслання Тарас Григорович Шевченко повернувся на квітучу Україну» — історико-культурне відсилання до постаті Шевченка; «Театр “Запорожець за Дунаєм”» — назва знаменитої опери Семена Гулака-Артемовського); 4) примовки й анекдоти («Лінивий ліг під яблуною, щоб яблуко само впало у рота...» — народне глузування над лінощами, схоже за формою на примовки; «Іде Приймак по вулиці, у дудочку свище...» — сюжет з анекдоту про зятя). Імажоніми, що мають інтертекстуальну природу, фіксують зв'язок із фольклором (казки, прислів'я, пісні), відбивають національну символіку (калина, козак), вплітають історичні алюзії (Шевченко, театр, Чорнобиль), створюючи ментальну глибину й демонструючи колективну пам'ять. Імажоніми Марії Примаченко як інтертекстуальні одиниці є експліцитними й імпліцитними, неатрибутованими, модифікованими [7, с. 52-53]. Як зауважує М. Цілина, маркером самобутнього поетичного світу М. Приймаченко є заримовані назви картин, що «вражають своєю афористичністю, легко запам'ятовуються, неначе вкарбовуються у пам'ять» [11, с. 284].

Висновки та перспективи дослідження. Вербально-семантичний аналіз мовної особистості М. Примаченко схарактеризовано за тематичним й образно-семантичним принципом та критерієм частотності функціонування іменників. Найбільшими тематичними групами є назви тварин, осіб і рослин. Звірі у творчості майстрині часто нереальні, фантастичні, адже синтезують властиві українській міфології образи та авторську фантастику. Тварини з подвійними головами або людськими рисами — натяки на роздвоєність, неоднозначність світу. Натомість образи птахів — утілення ніжності, свободи, жіночності або суму.

Образно-семантичне класифікування імажонімов уможливило їхній поділ з огляду на пряме, переносне концептуальне та переосмислене підтекстове значення й сприяло встановленню необхідності часто вдаватися до метафоричної та символічної назви картин, що демонструють вищі рівні в ієрархії структурної організації мовної особистості й дають можливість реципієнтам розкодувати такі назви. Відповідно до наведеного висновуємо, що лінгвокогнітивний рівень мовної особистості Марії Примаченко відбиває фольклорно-міфічний, поетично-алегоричний, морально-філософський та національно-культурний фрагменти світобачення, її індивідуальної картини світу. Указані фрагменти реалізуються завдяки тому, що імажоніми

апелюють до казок, легенд, прислів'їв і міфів, вербалізують гармонійне спілкування людини з природою, маніфестують морально-етичні засади її особистості, відображають національну культуру й ідентичність. І картини, і їхні назви демонструють синтез фольклору, поезії, творчої уяви, філософії життя, етики й моралі як визначальної риси художниці.

Аналіз емоційно-афективного підрівня мовної особистості авторки уможливив поділ назв картин на *імажоніми-емоції*, *імажоніми-побажання/вітання*, *імажоніми-ностальгізми*, *імажоніми-іронізми*, *імажоніми-пошанування*, що маніфестують особливості її емоцій та почуттів. Імажоніми М. Примаченко — це не просто підписи до картин, а автономні тексти, які можуть існувати самостійно як вербалізатори народної мудрості, філософії життя, поетичного світогляду.

Перспективи дослідження вбачаємо у висвітленні лінгвокультурологічного аспекту назв творів образотворчого мистецтва та в зіставленні тематичної й семантичної специфіки імажонімів М. Примаченко з імажонімами інших майстрів.

Література

1. Гонца І. С., Григоренко Т. В. Імажоніми в польському мистецькому дискурсі: номінація і сенс. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2 (32). С. 216–227. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-216-227](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-216-227)
2. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків. *Мовознавство*. 1992. № 2. С. 51–56.
3. Карпенко О. Ю., Неклесова В. Ю. Словник української ономастичної термінології. Суми : Університетська книга, 2024. 150 с.
4. Михайлова Р. Д. Примаченко (Приймаченко) Марія Авксентіївна. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 9.
5. Осадча О. Примаченко Марія Овксентіївна. *Шевченківська енциклопедія* : в 6 т. Київ : Ін-т літератури імені Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5: Пе — С. С. 323–324.
6. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
7. Романченко А. П. Інтертекстуальність як реалізація діалогічності лінгвістичного дискурсу. *Web of Scholar*. Warsaw : RS Global Sp. z O.O., 2018. № 11 (29). P. 51–56.
8. Рубан А. Заголовок як складова та структурний компонент поетичних творів Т. Г. Шевченка: загальна характеристика, специфіка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». Вип. 94. 2024. С. 13–18. DOI: 10.26565/2227-1864-2024-94-02
9. Садівничий В. О. Властивості, функції й типи заголовків у структурі та змісті публіцистики Миколи Данька. *Вісник СумДУ*. Серія Філологія. 2007. № 1. Т. 1. С. 66–74.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Цілина М. М. Українська імажонімія ХХ-ХХІ ст. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 58. С. 282-285.
12. Шестакова О. І. Примаченко (Приймаченко) Марія Оксентівна. URL: <https://surl.li/urxnhm>
13. 13. Енциклопедія візуальних мистецтв. Марія Примаченко: Твори. URL: <https://www.wikiart.org/uk/mariya-primachenko/all-works/text-list>.

References

1. Hontsa, I. S., Hryhorenko, T. V. (2025) *Imazhonimy v polskomu mystetskomu dyskursi: nominatsiia i sens* [Imagonyms in Polish artistic discourse: nomination and meaning], *Visnyk nauky ta osvity* [Bulletin of Science and Education], 2 (32), pp. 216-227. Available at: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-216-227](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-216-227) [in Ukrainian].
2. Hrytsiuk, L. F. (1992) *Obrazno-semantychnyi pidkhid do klasyfikatsii zaholovkiv* [Image-semantic approach to the classification of headings], *Movoznavstvo* [Linguistics], № 2, pp. 51-56. [in Ukrainian].
3. Karpenko, O. Yu., Neklesova, V. Yu. (2024) *Slovnnyk ukrainskoi onomastychnoi terminolohii* [A Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology]. Sumy : University Book. [in Ukrainian].
4. Mykhailova, R. D. (2012) *Prymachenko (Pryimachenko) Mariia Avksentiivna, Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t.* [Encyclopedia of Ukrainian History: in 10 volumes]. Kyiv: Naukova dumka, Vol. 9, p. 9. [in Ukrainian].
5. Osadcha, O. (2015) *Prymachenko Mariia Ovksentiivna, Shevchenkivska entsyklopediia : v 6 t.* [Shevchenko Encyclopedia: in 6 volumes]. Kyiv : In-t literatury imeni T. H. Shevchenka, T. 5, pp. 323-324. [in Ukrainian].
6. Romanchenko, A. P. (2019) *Elitarna movna osobystist u prostori naukovooho dyskursu: komunikatyvni aspekt* [Elitist linguistic personality in the space of scientific discourse: communicative aspects]. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. [in Ukrainian].
7. Romanchenko, A. P. (2018) *Intertekstualnist yak realizatsiia dialohichnosti lnhvistychnoho dyskursu* [Intertextuality as the realization of dialogicity of linguistic discourse], *Web of Scholar*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O., № 11 (29), pp. 51–56. [in Ukrainian].
8. Ruban, A. (2024) *Zaholovok yak skladova ta strukturnyi komponent poetychnykh tvoriv T. H. Shevchenka: zahalna kharakterystyka, spetsyfika* [The title as a constituent and structural component of T. G. Shevchenko's poetic works: general characteristics, specifics], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Filolohiia»* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology"], Iss. 94, pp. 13-18. [in Ukrainian].

9. Sadivnychyi, V. O. (2007) *Vlastyvoli, funktsii y typy zaholovkiv u strukturi ta zmisti publitsyky Mykoly Danka* [Properties, functions and types of headlines in the structure and content of Mykola Danko's journalism], *Visnyk SumDU. Seriya Filohiia* [Sumy State University Herald. Series Philology], № 1. Vol. 1, pp. 66-74. [in Ukrainian].
10. Selivanova, O. O. (2008) *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy* [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava : Dovkilia-K. [in Ukrainian].
11. Tsilyna, M. M. (2015) *Ukrainska imazhonimii XX-XXI st.* ["Ukrainian imagonymy of the 20th-21st centuries], *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”* [Scientific Notes of Ostroh Academy National University], Iss. 58, pp. 282-285. [in Ukrainian].
12. Shestakova, O. I. *Prymachenko (Prymachenko) Mariia Oksentivna* [Primachenko (Prymachenko) Maria Oksentivna]. Available at: <https://surl.li/urxnhm> [in Ukrainian].
13. *Entsyklopediia vizualnykh mystetstv. Mariia Prymachenko: Tvory* [Encyclopedia of Visual Arts. Maria Prymachenko: Artworks]. Available at: <https://www.wikiart.org/uk/mariya-primachenko/all-works/text-list>. [in Ukrainian].

* * *